OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO

KONTRASTIVNO O ELIPSI ARGUMENTA
(Kontrastivna obravnava elipse v nemščini in slovenščini)

Urška Krevs Birk: *Argumentellipse (Aktantenweglassung in deutschen und slowenischen Reportagetexten)*. Tübingen: GNV (Gunter Narr Verlag), 2006. 248 str.

Monografija avtorice Urške Krevs Birk je za slovensko jezikoslovje koristno kontrastivno delo, zlasti z vidika besedilotvorja in besediloslovja. Glede na to, da je slovensko jezikoslovje ravno na področju besediloslovja predvsem s svojimi izvirnimi raziskavami še precej siromašno, je še toliko večja potreba oddolžiti se tovrstnim monografskim razpravam vsaj z informativnim opozorilom, da obstajajo, pa čeprav to poročilo prihaja že s približno dvoletnim časovnim zamikom.

Upoštevanje in združevanje jezikovnosistemskega, pragmatično-situacijskega in tudi kognitivnega vidika je avtorici omogočilo teoretično in empirično obravnavo elipse – teoretični del (21–146) vključuje izčrpen povzemalni pregled dosedanjih obravnav in opredelitev tako vezljivostnih teorij in metod kot elipse argumenta v nemškem in slovenskem jezikoslovju, empirični del (147–216) pa primerjalno-kontrastivno analizira soodvisnost glagolske intence in besedilne koherence v nemških in slovenskih pisnih reportažah o športnem plezanju; kohezijski posledični pojav jezikovno žive in aktualne besedilne vrste pa je tudi elipsa. Za celovitejši prikaz elipse je torej potrebno združevanje skladenjskopomenske oz. jezikovnosistemske obravnave s spremstvenim pragmatično-situacijskim vidikom – elipsa je namreč tesno povezana in odvisna od skladenjskopomenske organiziranosti povedi oz. besedila, saj jo osmišlja samo smiselna sporočilnost z zgradbo stavka ali (večstavčnega) besedila. Elipsa ima svoj izvor v glagolski intenci oz. vezljivosti, njena besedilna vloga v smislu koherenčno-kohezijskega (besedilnega) povezovanja pa posredno ne potrjuje samo večravninskost vezljivosti, ampak tudi logično širitev vezljivosti v besedilnost. Obravnava vsaj nakazuje, kako elipsa kot besedilni pojav na kar najbolj jasen teoretično-praktični način potrjuje besedilno vezljivost kot smiselni koherenčno-kohezijski preplet sopojavnih intenc v besedilo vključenih glagolov.

Poleg zgoščenih povzetkov v nemščini in slovenščini (217–227), seznamov okrajšav (229–230), in gradivnih virov (231) ter stvarnega in imenskega kazala (245–248) je potrebno opozoriti na izčrpen in zato informativen seznam uporabljane strokovne literature (233–244) – še posebej velja natančneje pregledati navajano sodobno nemško jezikoslovno literaturo, ki utegne slovenskim jezikoslovcem še kako koristiti predvsem pri nadaljnjem raziskovanju slovenskega besediloslovja.

V nadaljevanju je navedenih in pokomentiranih nekaj trditev in relevantnejših primerjalno-kontrastivnih poudarkov oz. ugotovitev:

– Avtorica uporablja pojem elipsa kot nadpomenko »za različne skladenjske strukture, npr. za situacijske, dialoške in priredne izpuste«, ko je pri sprejemanju sporočila manjkajoči konstitutivni člen mogoče pritegniti iz leksikalnosemantičnega vedenja, iz sobesedila in družbenih okoliščin. Glede na to je pomembna avtoričina pripomba oz. potrditev, da vse elipse ne nastanejo nujno iz matričnega skladenjskega vzorca, ampak je nujno tudi upoštevanje jezikovnega in situacijskega konteksta in komunikacijske relevance sploh; komunikacijska funkcija je namreč dvosmerna – z namenom večje opaženosti se lahko obravnavano izpušča tako zaradi nepomembnosti kot zaradi pomembnosti.
– Tudi z vidika elipse se avtorici potrjuje, da je vezljivost tudi besedilnoslovnična kategorija, ki se odraža v koheziji in koherenci besedila; kot besedilni vzorec si je izbrala pisno reportažo. Potrjuje se, kar avtorica sicer eksplicitno ne poudari, da besedilna vezljivost skupaj

s potencialno eliptičnostjo, vzpostavlja pomensko-skladenjsko in izrazno ravnovesje med pomenskimi usmerjenostmi (t. i. intencami) vključenih glagolov in pomenskimi podstavami oz. stavčnimi propozicijami, ki sotvorijo besedilo kot sporočilno smiselno enoto.

– Besedilnost je merilo pri opredeljevanju določnosti oz. nedoločnosti referenčnega pomena izpuščenega argumenta – tj. pri nedoločnem nosilcu reference njegov izpust ni vezan na sobesedilo in sporočanjsko situacijo, medtem ko pri določnem naveznem razmerju lahko izpuščeni argument oz. nezasedeno mesto dopolnimo z vsebino iz konteksta. Pri avtorici je premalo izrecno poudarjeno, da je zmožnost nedoločnega in določnega izpusta oz. udeležensko ali neudeležensko opredeljene elipse odvisna od vezljivostnih zmožnosti vključenih glagolov, tako imajo glagoli kot *jesti, piti, brati, peti, graditi* ipd. zmožnost udeleženske nedoločne ali določne elipse (npr. zgledi na straneh 114–117: z udeleženske nedoločno elipso sta primera *Leon je bral, Leon je nekaj bral* nasproti udeleženske določni elipsi v *Leon si je izposodil Schubertovo pesem. Potem je pel*), medtem ko glagoli tipa *podariti, reagirati, odkloniti* potrebujejo udeleženske opredeljeni izpust oz. določno elipso, npr. *Peter je imel dober predlog. Leon je odklonil* ipd.
– Avtorici se je pri obravnavi slovenskih in nemških reportaž primerjalno-kontrastivno potrdilo, da vezljivostna podobnost enakopomenskih nemških in slovenskih glagolov in podobnost besedilne vrste (tj. podobnost nemške in slovenske pisne reportaže) posledično dasta tudi podobnosti eliptične rabe; nekoliko bolj načelno bi iz tega lahko izpeljali, da ista vezljivost in isti besedilni vzorec v dveh sicer precej različnih jezikovnih sistemih (kot sta nemščina in slovenščina) povzročita zelo podobno besedilno eliptičnost.
– Tudi iz avtoričinega gradiva se potrdi, da je elipsa načeloma verjetnejša in pogostejša v besedilih s prevladujočo praktičnosporazumevalno vsebino in po pričakovanjih najverjetneša pri glagolih z absolutno pomensko vezljivostjo med ena in tri (tj. zlasti med dvo- in trovezljivimi glagoli).

Kot je bilo že uvodoma nakazano, je delo koristna primerjalno-kontrastivna obravnava elipse in sploh vloge jezikovnosistemske izpustnosti v pisnem sporočanju. Glede na to, da je stavčna oz. glagolska vezljivost še zlasti v nemškem jezikoslovju takorekoč izčrpana, je po svoje škoda, da ni avtorica z elipso kot tipičnim besedilnim in vezljivostnim pojavom, vezanim tudi na členitev po aktualnosti, globje in izčrpneje posegla v besedilno vezljivost. Zanimalo bi nas namreč predvsem, kako je neke vrste sointenca glagolov, uporabljenih v sestavljenih povedih, vključena v tvorbo besedil in kako se s členitvijo po aktualnosti soodvisno povezuje izpustnost; ravno členitev po aktualnosti namreč omogoča čimbolj naravno izpustnost. Elipsa je torej jezikovnosistemsko predvidljiva posledica prepletanja in križanja stavčnih propozicij v enovito sporočilno smiselno in tudi stilno nenerodno besedilo.

Delo je pisano v nemščini, zato je škoda, da posamezna poglavja nimajo povzetih problemskih komentarjev tudi v slovenščini, navsezadnje bi bil potem to tudi primerjalno-kontrastivni prispevek k skladenjskemu oz. besediloslovnemu izrazju.

Andreja Žele
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani